

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Гричаник Наталії Іванівни «Методика навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Реалії сучасної вищої педагогічної освіти, переорієнтування освітньої парадигми на компетентнісну основу в усіх структурах системи національної освіти, глобальні суспільні трансформації, стрімкий поступ інформаційних технологій, докорінні соціально-економічні перетворення, процеси демократизації у пріоритетних сферах життєдіяльності Української держави закономірно поживляють дослідницьку зацікавленість науковців у пошуку раціональних шляхів вирішення низки суперечностей в освітньому процесі вищої педагогічної школи, зокрема між: 1) соціальним замовленням на підготовку висококваліфікованих учителів зарубіжної літератури у контексті завдань Нової української школи та наявним рівнем упровадження новітніх методик в освітній процес закладів вищої освіти; 2) вимогами сучасної загальної середньої освіти до підготовки нової генерації фахівців з високим інтелектуальним потенціалом і творчою активністю та недостатнім усвідомленням студентів об'єктивної потреби такої підготовленості; 3) необхідністю формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до організації ефективного вивчення художніх творів з урахуванням їх родової специфіки та невміння студентів продуктивно використовувати літературознавчі знання в практичній діяльності; 4) вимогами та потребами практики щодо якісного володіння майбутніми вчителями зарубіжної літератури професійними вміннями й відсутністю новітніх методик їх формування.

На часі приведення у відповідність до сучасних запитів і потреб змісту фахової підготовки вчителів зарубіжної літератури, здатних самостійно мислити, продукувати нові ідеї, глибоко сприймати і розуміти художньо-естетичні цінності, аналізувати, інтерпретувати художні твори зарубіжної літератури відповідно до їх родово-жанрової специфіки, а також практичної реалізації завдань Нової української школи, що доцільно розглядати як закономірний еволюційний процес.

Наукова вартісність рецензованої дисертації підтверджена зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень, як формування вмінь і навичок студентів обґрунтовано планувати навчально-виховний процес, організовувати та проводити шкільний аналіз художнього твору з урахуванням його родових особливостей, будувати аналіз прозового твору згідно основних методичних принципів, ефективно реалізовувати особистісно орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи у навчанні, що корелюються з сучасною освітньою стратегією.

Як пріоритетний напрям досліджувана проблема реалізується в межах комплексної науково-дослідної теми «Підготовка вчителя словесності з позицій компетентнісного підходу» кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. У цьому контексті виняткової актуальності набуває проблема розроблення науково обґрунтованої методика навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору, досліджена в теоретико-експериментальній праці Наталії Гричаник.

Структура роботи. Композиційно робота складається зі вступу, трьох розділів, пов'язаних внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, додатків. Повний обсяг дисертації становить 363 сторінки, із них основного тексту – 216 сторінок. Робота містить 12 таблиць та 3 рисунки. Список використаних джерел містить 270 найменувань. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог. У роботі вміщено 15 додатків на 95 сторінках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст дисертації повною мірою розкриває визначені аспекти роботи. Дослідницький задум авторки та етапи його реалізації з належною повнотою й теоретичною обґрунтованістю репрезентовано у вступі. Ґрунтовності, чіткості й логічної виразності рецензованої праці додає коректно розроблений науковий апарат дослідження. Вдало обрані об'єкт і предмет дослідження, що відповідають темі дисертації, уможливають досягнення поставленої мети. П'ять дослідницьких завдань дисертантка розв'язувала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні та емпіричні методи. Наукова новизна і практичне значення отриманих результатів не викликають сумнівів.

Заслужують схвальної оцінки шляхи розв'язання *першого* завдання: визначити теоретико-методологічні засади дослідження та на цій основі з'ясувати й уточнити зміст базових понять, які виписано як чіткі наукові положення, що розкривають методологічні засади методики навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору.

Із роботи видно, що дисертантка максимально враховує результати багатьох різночасових студій щодо сприймання, аналізу та інтерпретації прозових творів. Здійснене ґрунтовне вивчення теоретичних праць забезпечує фахове усебічне осмислення авторкою філософських засад вивчення мистецтва слова, літературознавчих теорій про феномен художнього твору, типологічні особливості студентів, які впливають на процес його аналізу, теоретико-літературних праць про жанрово-родові особливості та морфологію прозового твору.

Показово, що дисертантка чітко визначила терміносистему проведеного дослідження шляхом тлумачення регламентованих темою дефініцій *аналіз* та *літературознавчий аналіз*, а також обґрунтувала зміст поняття *шкільний аналіз епічного твору*, виокремлюючи чіткі критерії, за якими простежується його відмінність від літературознавчого аналізу (підрозділ 2.1).

Розлого та достовірно розкрила генезу проблеми аналізу епічних творів у методиці зарубіжної літератури, що підтверджує виконання другого завдання дисертації. Наталія Гричаник аргументовано й фахово доводить, що на різних етапах розвитку методики навчання літератури (від праць Федора Буслаєва, Василя Водовозова, Володимира Стоюніна, Віктора Острогорського, Миколи Соколов до Андрія Вітченка, Олени Ісаєвої, Жанни Клименко, Ольги Куцевол, Лесі Мірошніченко, Галини Островської, Ганни Токмань, Фелікса Штейнбука та ін.) учені обстоювали думку про те, що аналіз епічного твору (як і творів інших родів літератури) доцільно будувати з урахуванням його родової та жанрової специфіки, ідейно-художніх особливостей та потреб шкільної практики.

Аналіз навчально-методичного забезпечення шкільного курсу «Зарубіжна література» та університетської дисципліни «Методика викладання зарубіжної літератури», сучасного стану розробленості проблеми в практиці закладів вищої освіти щодо шкільного аналізу епічних творів та специфіки його проведення студентами-філологами (підрозділ 2.3), а також власний науково-педагогічний досвід дали підстави авторці стверджувати про спорадичний характер роботи в навчанні студентів методики шкільного аналізу епічного твору, й актуалізують доцільність розроблення ефективної методики, що засвідчує виконання третього завдання дисертації.

Не викликають сумнівів визначені Наталією Гричаник критерії з відповідними показниками рівнів сформованості вмінь студентів аналізувати епічні твори, передбачені *четвертим* завданням дослідження, зокрема: **теоретико-пізнавальний** (самостійне усвідомлення наукової інформації про аналіз як один із етапів вивчення епічного твору та епос як один із трьох родів літератури, оперування сукупністю важливих для шкільного аналізу епічних творів теоретико-літературних понять, чітке розмежування дефініцій *літературознавчий аналіз і шкільний аналіз*); **предметно-діяльнісний** (самостійне й усвідомлене виконання практичних дій, спрямованих на поетапне вивчення епічного твору в школі, володіння методами, прийомами, видами навчальної діяльності, продуктивними для шкільного аналізу епічного твору, уміння самостійно визначати взаємозв'язок засобів для досягнення поставленої мети – шкільного аналізу епічного твору); **аналітико-синтетичний** (застосування методичних умінь і навичок у процесі аналізу епічних творів, уміння продукувати нові методичні ідеї й перебудовувати вихідну діяльність відповідно до новаторських підходів до організації та проведення шкільного аналізу епічного твору, здатність узагальнювати та репрезентувати результат дослідження), що дало змогу дисертантці апробувати й підтвердити наукову доцільність упровадження в освітній процес експериментальної методики навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору (стор. 132).

Науково доцільною вважаємо позицію авторки роботи щодо характеристики процесу навчання студентів-філологів методики шкільного аналізу епічного твору як цілеспрямованого, керованого та вимірюваного.

Задля реалізації п'ятого завдання дослідження на основі аналізу спеціальної наукової літератури та вивчення перспективного педагогічного досвіду обґрунтовано методику навчання майбутніх учителів зарубіжної

літератури шкільного аналізу епічного твору, яку дисертантка мотивовано тлумачить як «логічно структуровану єдність взаємопов'язаних складників, використання якої спрямоване на оволодіння студентами комплексом літературних знань, усвідомлення ними сентенції про те, що робота з текстом художнього твору є системоутворювальним чинником усіх видів їхньої практичної педагогічної діяльності; формування в майбутніх словесників професійних умінь самостійного оцінно-критичного підходу до розгляду епічного твору та практичну реалізацію навичок проведення шкільного аналізу різножанрових епічних творів; і як результат – створення ними власного навчально-дослідницького продукту (детального шкільного аналізу виучуваного епічного твору в єдності змісту і форми) (стор. 141).

У роботі унаочнено репрезентовано процесуальні аспекти реалізації авторської методики та складники перебігу підготовки студента-філолога до проведення шкільного аналізу епічного твору: провідну ідею, пріоритетні завдання, визначальні принципи, функції, етапи реалізації, методи, прийоми і види навчальної діяльності, системне використання яких сприяє досягати прогнозованого результату.

З належною науковою обґрунтованістю в роботі викладено перебіг і результати педагогічного експерименту. Програму дослідного навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору спроектовано у три взаємопов'язані етапи – *пропедевтичний, діяльнісно-методичний, підсумково-результативний*, завдання кожного з яких зреалізовано відповідно до логіки наукового пошуку, шляхів та методів експериментальної перевірки ефективності авторської методики.

На першому етапі – *пропедевтичному* – мета роботи полягала у формуванні знань студентів про літературознавчі та методичні основи аналізу художнього твору, основні етапи вивчення художнього твору, мету, завдання і принципи шкільного аналізу, особливості шкільного аналізу художніх творів в основній і старшій школі, види аналізу, традиційні та інноваційні шляхи аналізу, методи, прийоми, види навчальної діяльності, а також родово-жанрові особливості епосу, складники змісту і форми епічного твору, види планів епічного твору та види художніх образів.

Упродовж *діялісно-методичного* етапу дисертантка поставила за мету формувати у студентів знання, вміння та навички з наукових основ шкільного аналізу, засобів його організації та проведення, прийомів реалізації різних методів навчання (коментування, виразне цитування, творчий переказ, словесне малювання, складання кіносценарію, інсценування, порівняння епічного твору зі зразками інших видів мистецтва; складанням плану епічного твору; визначення елементів змісту і форми, особливостей сюжетно-композиційної побудови; робота з епізодом, характеристикою образу-персонажа й автора, пейзажу та інтер'єру; формулювання власної критичної оцінки епічного твору з позицій сучасності).

Зауважимо, що авторка розробленої методики відходить від традиційної послідовності проведення аудиторних занять і спирається на пропонувану: лекція → лабораторне заняття → практичне заняття, мотивуючи її необхідністю поглиблювати й уточнювати попередньо здобуті

знання на лабораторних заняттях, а відпрацьовувати вміння та навички застосування методів, прийомів, видів навчальної діяльності тощо на практичних заняттях. Зауважимо, що така організація вивчення курсу методики літератури була започаткована професором Лесею Мірошниченко, а окремі її аспекти поглиблені у дослідженнях Галини Островської й Олени Чайки. Відтак Наталія Гричаник продовжує розвивати новітні наукові ідеї вчених-методистів, що підкреслює новаторський характер розробленої методики.

На цьому етапі експериментального навчання оптимально використано сучасні різновиди лекційних занять (проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція-конференція, лекція-діалог, лекція-дискусія) та апробовано авторську *лекцію-пошук*, опис методики якої підтверджує фахову культуру дисертантки. Авторкою дослідження також урізноманітнено зміст лабораторних і практичних занять, під час проведення яких передбачено використання продуктивної системи методів, прийомів і видів навчальної діяльності студентів, що сприяє усвідомленому засвоєнню майбутніми вчителями зарубіжної літератури методики аналізу епічного твору для майбутньої професійної діяльності.

Значний інтерес викликають розроблені й апробовані новаторські прийоми аналізу епічного твору: *«Літературний передзвін»*, *«Художній експеримент»*, *«Пошук прикмет»*, *«Розумне незнання»*, *«Евристична головоломка»*, *«Фестон питань»*, *«Літературний консенсус»*, *«Аналітична задача»*, *«Жанровий коментар»*, *«Оживлення картини»*, *«Художнє співпереживання»*, *«Емоційне помпуння»*, *«Стереотипне поле»*, *«Дешифрування образу»* тощо.

Продуктивність розробленої методики забезпечують, поряд з традиційними, запропоновані авторкою види навчальної діяльності: *розроблення мультимедійних презентацій (опорний конспект, віртуальна подорож, слайд-шоу)*, *створення динамічних плакатів (буклетів, постерів, плейкастів, буктрейлерів)*, *підготовка ейдос-малюнків, ведення інтернет-щоденників, користування електронними словниками і літературними довідниками, участь в інтерактивних іграх* тощо.

На підсумково-результативному етапі передбачено формування вмінь у майбутніх учителів зарубіжної літератури творчо застосовувати здобуті знання у практичній діяльності.

Висновки дисертаційної праці аргументовані, самостійні, переконливі й ґрунтуються на експериментально підтверджених результатах дослідження. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечується доцільним використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

3. Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані Наталією Гричаник особисто і характеризують новизну її дисертації, є такі результати: *обґрунтовано* теоретико-методологічні засади опанування студентами

методики навчання шкільного аналізу епічних творів; з'ясовано змістове наповнення поняття «шкільний аналіз», уточнено сутність базових понять «аналіз», «літературознавчий аналіз»; проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення з проблеми шкільного аналізу епічних творів та специфіки його проведення студентами-філологами; визначено критерії та показники рівнів сформованості вмінь студентів аналізувати епічні твори; розроблено методику навчання майбутніх учителів-словесників шкільного аналізу епічних творів зарубіжної літератури; подальшого розвитку набули положення про шкільний аналіз художнього твору як основу ефективного вивчення творів зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Набули подальшого розвитку теорія і методика фахової підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат повністю відповідає змістові дисертаційної роботи.

4. Практичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження Наталії Гричаник є науково вартісним внеском у розвиток теорії та методики навчання зарубіжної літератури, що полягає у розробленні, обґрунтуванні й упровадженні методики навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору. Значний теоретико-експериментальний доробок здобувачки викладено у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях, підручниках і посібниках, можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

5. Дискусійні положення й зауваження.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих її аспектів, що потребують уточнення, пояснення чи корегування, а саме:

1. У науковій новизні не знайшов висвітлення аспект розроблення й апробації експериментальної лекції-пошуку та практичного заняття-апробації, методику якої обґрунтовано і проілюстровано на достатній кількості прикладів у змісті роботи.
2. Робота виграла б, якби дисертантка показала супутні результати педагогічного експерименту, що, до прикладу, ілюстрували б тематичну інтеграцію курсів «Методика викладання зарубіжної літератури», «Теорія літератури» та «Історія зарубіжної літератури» у процесі навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору.
3. До програми спецкурсу «Шкільний аналіз епічного твору на заняттях з методики викладання зарубіжної літератури в ЗВО», розробленого авторкою дослідження, в межах теми «Шляхи аналізу художнього

твору» доцільно було б передбачити обговорення композиційного шляху аналізу. Його застосування в методиці навчання літератури для ефективного вивчення творів, у яких задум автора розкривається не поступово через сюжет, а найбільшою мірою представлений в кульмінаційних епізодах, обґрунтовували Геннадій Беленький, Майя Снежневська та ін. Осмислення студентами методики композиційного аналізу посприяє формуванню умінь студентів визначати композиційні прийоми реалізації авторського задуму, яким належну увагу приділяє Наталія Гричаник у розробленому спецкурсі.

4. На жаль, у дисертації подекуди натрапляємо на стилістичні огріхи.

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії упродовж захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

Висновок. Є всі підстави вважати, що дисертація *Гричаник Наталії Іванівни «Методика навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічного твору»* є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам пунктів 9,10,12,13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка – *Наталія Іванівна Гричаник* – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ

Лариса Удовиченко
Л. Удовиченко
21.10.2020

Лариса УДОВИЧЕНКО